

PROBLEMA TERITORIILOR ISTORICE MOLDOVENEȘTI DIN COMPONENTA ACTUALULUI STAT UCRAINEAN

Aurelian LAVRIC

Catedra Relații Internaționale

The topic of the present scientific article is dedicated to a delicate issue, regarding the bilateral relations of Republic of Moldova and The Ukraine. În 1940, when the border of the two Soviet Republic was settled, many villages and towns populated by Moldovan ethnics, during centuries, have been incorporated into the Ukrainian Republic. The author tries to answer to the question: why the Moldo-Ukrainian border, which now is the border between the two independent countries, was drawn as it was? The answer is that before 1940, starting with the 1918, at the end of the First World War, in diplomatic negotiations, a few European powers supported the idea of transferring of the Northern and the Southern Bessarabia and the Northern Bucovina to Russia or to the Ukraine. However, the Moldovan authorities have now the duty to monitor, to help and support the Moldovan ethnics in their cultural rights, as they live within the historical Moldovan territories which now belong to the Ukraine.

Cu toate că în anul 2009 se marchează oficial 650 de ani de la întemeierea statului medieval moldovenesc, trebuie să se știe că, în ciuda unor documente istorice, specialiștii în domeniu nu sunt unanimi în privința anului primei atestări a statului nostru. Istoricul ieșean Ștefan Gorovei „a adus dovezi convingătoare” [1] conform cărora structura administrativă a lui Dragoș, subordonată regelui ungar, a fost întemeiată în 1347, iar statul moldovenesc condus de voievodul Bogdan, pe care îl numim „întemeietorul”, a apărut în 1364. De asemenea, Nicolae Iorga susține că Dragoș a condus provincia „ungurească” Moldova între 1352-1353, iar Bogdan a fost domnitor al Moldovei în perioada „cca 1360-cca 1364” [2]. Cu toate acestea, sărbătorirea oficială din acest an ne dă prilejul să ne referim în prezenta lucrare la una dintre problemele legate de istoria țării noastre. Se știe că, actualmente, Republica Moldova cuprinde doar o mică parte din teritoriul statului istoric medieval moldovenesc. De la începuturile sale, Moldova se întindea în spațiul dintre Carpați și râul Siret, cu centrul în valea râului Moldova, care se revărsa în Siret. Abia în perioada domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432), țara noastră s-a extins până la marginile sale devenite definitorii pentru statul moldovenesc pentru multe secole – până la Nistru și la Marea Neagră, cuprinzând aproape în totalitate, teritoriul denumit de la 1812 încoace Basarabia, precum și teritoriul denumit de la 1775 Bucovina (Alexandru cel Bun a fost fondatorul orașului Cernăuți care, împreună cu Iașii, a marcat anul acesta 600 ani de existență). Totuși, în prezent, nu întreg teritoriul Basarabiei, și cu atât mai puțin Bucovina, fac parte din Republica Moldova. În acest context, trebuie menționat că este vorba de două probleme distincte: cea a Bucovinei și cea a Basarabiei.

Problema Bucovinei datează din 1775, iar cea a Basarabiei din anul 1812, când mai întâi Imperiul Austriac, în urma unei „afaceri” cu Imperiul Otoman, a pus stăpânire pe nordul Principatului Moldovei, după care Imperiul Rus, de asemeni „ajutat” de Imperiul Otoman, a anexat partea de est a țării (mai mult de jumătate din teritoriu). Această ocupație de facto a durat până în istoricul an 1918, când în urma realizării Marii uniri, atât Bucovina cât și Basarabia (aceste denumiri au fost date regiunilor respective de către stăpânitorii străini) s-au reunit cu Țara. Românii din Moldova și din teritoriile anexate niciodată nu s-au împăcat cu furtul vecinilor mai puternici, deși își dădeau bine seama că în acele condiții nu se puteau face prea multe pentru restabilirea dreptății. Cu toate acestea, diplomația moldovenească, iar din 1859 diplomația românească au acționat consecvent în vederea redobândirii teritoriilor rupte din trupul țării. În 1856, după războiul Crimeii, Moldovei i-au fost restituite județele Ismail, Cahul și Bolgrad din sudul Basarabiei. Dar în 1878, după războiul de independență al României, Rusia anexează din nou cele trei județe.

În ciuda colonizării și deznaționalizării celor două provincii, în 1918 majoritatea populației în ambele regiuni o constituiau tot românii. Iată de ce la 27 martie 1918 Sfatul Țării al Basarabiei, iar la 15 noiembrie 1918 Congresul general al Bucovinei au votat unirea celor două provincii cu România. Marile puteri ale vremii – Franța, Anglia, SUA și Italia – reunite la Conferința de Pace de la Paris din 1919, au recunoscut frontierele României Mari. Totuși, după reocuparea Basarabiei și ocuparea nordului Bucovinei, în 1940, de către URSS, doar partea centrală a Basarabiei a intrat în componența nou-formatei RSSM. Este firească întrebarea: de ce nordul și sudul Basarabiei, precum și nordul Bucovinei, care niciodată în decursul istoriei

nu au făcut parte din vreun stat ucrainean, nu au fost incluse în RSSM și nu aparțin nici astăzi Republicii Moldova, fiind cuprinse în teritoriul statului vecin de la răsărit. Care sunt cauzele acestui fapt? A fost vorba de o întâmplare, sau au existat anumite premise, înainte de momentul 2 august 1940, când a fost întemeiată RSSM, din granițele căreia – stabilite în toamna aceluși an – lipseau nordul și sudul Basarabiei, precum și nordul Bucovinei?

Oricât ar părea de neașteptat, problema posedării Moldovei de teritoriile sale istorice (nordul Bucovinei, Ținutul Herța, sudul Basarabiei, și Insula Șerpilor) își are originea în discuțiile reprezentanților celor patru puteri la Conferința de la Paris. La 11 septembrie 1939 N. Titulescu, care se afla la Saint Moritz, a expediat Regelui o scrisoare confidențială cu „fructul mai multor luni de lectură” a „toată corespondența și discuțiile între Franța, Anglia, Statele Unite și Italia”, material ce i-a fost pus la dispoziție de „un francez ilustru” și care i-a permis să pătrundă „până la ultimele detalii în culisele Conferinței de pace”. N. Titulescu scrie: „De câte ori Rusia contestă Basarabia, România se crede acoperită de Tratatul din 1920, semnat de Franța, Anglia, Italia și Japonia (prin care se recunoștea unirea Basarabiei cu Țara. – *n. A.L.*). Din citirea documentelor de care vorbesc mai sus reiese că Tratatul din 1920 are o valoare mai mică decât credem, dat fiind că în 1919 Clemenceau (reprezentantul Franței. – *n. A.L.*), în numele Conferinței de Pace a scris negru pe alb amiralului Koltchak să continue lupta contra Sovietelor, căci în schimb îi promit părțile neromânești din Basarabia. Deci, pentru Aliații noștri, Franța și Anglia, în cea mai românească provincie care este Basarabia sunt și părți neromânești ce trebuiesc restituite Rusiei. Cred că și aci se impune un studiu amănunțit al situației din Nordul Basarabiei, căci reiese din cele ce spun că nu numai pentru Hitler, când voia să facă statul ucrainean, dar și pentru Franța și Anglia, Basarabia ar urma să fie împărțită pentru ca principiul naționalităților să fie respectat” [3]. De acest lucru erau conștienți, de altfel, guvernării români. În memoriile sale, omul politic I.G. Duca reproduce textual „de pe memoriile lui Marghiloman”, prim-ministrul României în momentul unirii Basarabiei cu România și până la 24 octombrie 1918. La 18 octombrie 1918, Marghiloman i-a convocat pe miniștri, „afară de Hârjeu, bolnav, și de basarabeni, pentru a delibera asupra situației, așa cum o definesc cele două note și amenințarea de a fi tratați ca vrăjmași, dacă nu ratificăm” [4]. Era vorba de tratativele pe care Guvernul României le purta cu puterile centrale privind ratificarea Tratatului de la București prin care România a capitulat în fața puterilor centrale, la finele Primului Război Mondial. Marghiloman ar fi declarat la acea ședință: „Dacă nu ratificăm, este sigur că: 1) Se va închide granița. 2) Ne vor amenința în Basarabia de Nord, unde conduc pe ucraineni (reprezentanții Germaniei. – *n. A.L.*). 3) Ne pot supăra în josul Basarabiei și pe Dunăre” [5]. De asemenea, în una dintre cărțile lui Onisifor Ghibu este reliefat interesul Ucrainei pentru nordul și sudul Basarabiei în 1917: referindu-se la necesitatea cererii autonomiei Basarabiei în fața Guvernului de la Petrograd, Ghibu îl citează pe nobilul și intelectualul basarabean Pavel Gore, care menționa: „De altfel, dacă n-am cere autonomia, am risca să ne înghită Ucraina, care vrea să ne răpească nordul și sudul Basarabiei” [6].

Referindu-se la cealaltă provincie, N. Titulescu scrie: „Motivarea cedării Bucovinei în Comitetul de patru a fost următoarea: Având în vedere că nimeni cu cere Bucovina, ea va fi atribuită României. În plus, în ședința la care a participat România, delegația română a recunoscut micul număr de Români și marele număr de Ruteni. Trebuie neapărat să ne armăm cu statisticile necesare dovedind că Bucovina ne revine în virtutea principiului naționalităților, căci de data aceasta se va găsi cine să ceară Bucovina” [7].

După cum se știe, s-a găsit cine s-o ceară și aceea a fost Uniunea Sovietică, care în virtutea Tratatului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 și a Protocolului adițional secret, a înaintat Guvernului român două note ultimative.

La 8 iulie 1940, patru personalități distinse bucovinene, printre care și istoricul I. Nistor, au trimis o scrisoare Regelui Carol al II-lea în care se spune: „Un nou greu s-a abătut asupra Bucovinei, acoperind-o din nou într-un zabranic de jale. O parte din teritoriul ei a fost de curând ocupată de trupele Uniunii Sovietice Rusești. Nota ultimativă din 26 iunie face mențiune de partea de nord a Bucovinei, sub care înțelegem cu toții numai teritoriul dintre Prut și Nistru locuit în majoritate de ucraineni. Dar mâhnirea adâncă ne-a cuprins sufletele, văzând că trupele sovietice, trecând Prutul, au cuprins valea Ceremușului și a Siretului, precum și parte din valea Sucevei. În cordonul lor de demarcație sunt cuprinse, pe lângă orașele Cernăuți și Storojineț, și un număr de 40 de sate, pe care însăși statistica austriacă din 1910 le arată cu o populație românească. Ba mai mult chiar, linia de demarcație sovietică cuprinde și o parte din județul Dorohoi cu numeroase sate românești care n-au făcut niciodată parte din Bucovina”. „Bucovina n-a avut niciodată legături politice cu Ucraina sau

imperiul Rusec”, mai notează cei patru „reprezentanți ai românilor bucovineni”, protestând prin această scrisoare „contra actului de nedreptate și silnicie ce s-a săvârșit față de Bucovina” [8].

Tot atunci pe adresa Regelui mai era trimisă o scrisoare în care se menționa: „În ceasurile de grele încercări prin care trece neamul românesc, grupul de parlamentari basarabeni, asociația foștilor deputați în Sfatul Țării și foștii deputați basarabeni în toate parlamentele României de la 1918 până la 1940, precum și fruntașii vieții publice și culturale ale acestei provincii, cu sufletul zdrobit de durere își ridică strigătul lor de protest în fața Parlamentului Român și în fața întregii lumi civilizate în contra actului de răpire nouă a Basarabiei de către Uniunea Sovietică rusească. Această provincie românească, care încă din vremurile antice a făcut parte integrantă din trupul neamului românesc, la început intrând în hotarele coloniei romane Dacia, iar mai târziu un șir de veacuri făcând parte indisolubilă din formațiunea de stat românească cunoscută sub denumirea de Moldova, – prin întreaga ei istorie, prin tradiție culturală și prin structura ei etnică, a fost și este o provincie românească”. „Astăzi, prin mijloace necunoscute în istorie, folosindu-se de forța lor numerică și de situația tulbură în Europa încercând să falsifice datele istorice și statistice, Rusia sovietică invadează din nou această provincie. Și populația acestei provincii, și cea românească și cea minoritară germanii, bulgarii, și chiar rutenii și rușii, refractari unui regim comunist, este lăsată pradă unei situații pe care nu o dorește” [9]. Scrisoarea este semnată de un mare număr de personalități politice, printre care Ion Inculeț, Ion Buzdugan, Ioan Pelivan, Pan Halippa ș.a.

Astfel, în 1940, în urma ocupației sovietice, nordul Bucovinei, nordul Basarabiei, Ținutul Herța și sudul Basarabiei au fost încorporate în Ucraina sovietică. Restul teritoriului basarabean, împreună cu numai cinci raioane din Republica Autonomă Sovietică Moldovenească, de pe malul stâng al Nistrului, a intrat în componența RSS Moldovenești.

Prin pierderea Basarabiei în 1940 România a pierdut un teritoriu de 44.000 km² cu 3.200.000 locuitori, din care aproximativ 2.000.000 români (mai erau 360.000 ruși, 320.000 ucraineni, 165.000 bulgari etc. Cei 80.000 de locuitori germani au fost repatriați prin îngrijirea Guvernului german). Prin dezlipirea Bucovinei de Nord România a pierdut un teritoriu de 6.000 km² cu peste 500.000 locuitori dintre care 215.000 români [10].

De menționat faptul că minoritatea ucraineană din Basarabia, într-adevăr, se afla și se află în cea mai mare parte la nordul provinciei (județul Hotin) și la sudul ei (județul Cetatea Albă). Cu toate acestea, dincolo de actuala frontieră moldo-ucraineană, trasată în 1940, pe teritoriul răpit al Basarabiei au rămas numeroase localități românești. Astfel, la nord, raionul Noua-Suliță (județul Hotin) avea și are în bună parte o populație românească. La sud, în raionul Reni, din cele șapte sate, cinci sunt românești (celelalte două sunt găgăuzești). De asemenea, cel puțin trei sate în raionul Tarutino (județul Cetatea Albă) sunt moldovenești, dar din păcate numai în unul a mai rămas la ora actuală o școală cu predarea în limba română. De asemenea, în raionul Ismail, cel puțin două sate – Oziornoe și Utkonosovka – sunt moldovenești. Aceasta ne permite să afirmăm în consecință că la stabilirea noilor frontiere „interbasarabene” nu s-a respectat strict principiul naționalităților.

În fine, în 1948, printr-un acord sovieto-român, semnat la Moscova de prim-miniștrii celor două țări, URSS, care controla de facto Insula Șerpilor, a pus stăpânire și de iure pe aceasta.

Din datele prezentate mai sus rezultă că ruperea nordului și sudului Basarabiei, precum și a nordului Bucovinei în 1940 din trupul Moldovei și încorporarea acestora în cadrul Republicii unionale ucrainene nu a fost un act întâmplător. Acest fapt s-a datorat realizării pretențiilor teritoriale atât ale unor forțe rusești (amiralul Koltchak, 1919), cât și ale unor forțe ucrainene, sprijinite de Germania atât în 1919, cât și, mai târziu, de Hitler. Cu parere de rău însă, autoritățile sovietice nu au ținut cont, la 4 noiembrie 1940, la delimitarea graniței moldo-ucrainene prin „Ukazul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS «Despre stabilirea graniței între Republica Sovietică Socialistă Ucraineană și Republica Sovietică Socialistă Moldovenească»”, de reala situație privind componența etnică a localităților din teritoriile răpite, așa încât numeroase localități populate de etnici români/moldoveni din nordul Bucovinei, nordul și sudul Basarabiei au rămas în afara formațiunii unionale moldovenești. Acest lucru reprezintă fără îndoială o problemă pentru conaționalii noștri din actualul stat ucrainean. De altfel, în numărul său din 8 februarie 1990, în perioada Restructurării gorbacioviste, săptămânalul „Literatura și arta” a primit și a publicat o copie a unui „Apel” adresat autorităților de la Moscova, Kiev și Chișinău, semnat de 700 locuitori ai satului Staroselie, raionul Tarutino din regiunea Odesa. În document se menționează: „Noi, locuitorii satului Staroselie, raionul Tarutino, regiunea Odesa, vă chemăm să ne acordați un ajutor în acțiunea noastră de trecere a satului în componența RSSM. Motivele care ne-au determinat la acest act

sînt următoarele: 1. În toată perioada în care ne-am aflat în componența RSSU satul nostru nu s-a dezvoltat practic deloc în ceea ce privește sfera socială: drumurile se află într-o stare dezastruoasă, o bună parte din case nu sunt asigurate cu electricitate, lipsește asistența medicală și aprovizionarea cu produse alimentare și articole de larg consum. 2. Satul duce o lipsă cronică de cadre naționale. Foarte puțini dintre copiii noștri ajung să studieze la instituțiile de învățământ superior din RSSM, din cauza condițiilor deplorabile în care studiază la școala din sat. Din 1944 și până acum nu am avut în sat un președinte moldovean sau, cel puțin, din părțile noastre. 3. Până la ora actuală, legea cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină este ca și inexistentă pentru noi, ca să nu mai spunem că toate firmele și inscripțiile publice din sat sunt în limba rusă. 4. Având granița comună cu raionul Suvorov, considerăm că cerința noastră poate fi realizată” [11]. Cu părere de rău, acest strigăt de durere a rămas fără răspunsul așteptat.

În prezent, în condițiile existenței a două state românești, ar fi bine venită o acțiune de comun acord moldo-română privind, dacă nu retrocedarea teritoriilor istorice moldovenești/românești din componența actualei Ucraine independente, măcar monitorizarea asigurării respectării drepturilor culturale ale etnicilor români și ajutorarea acestora atunci când acest lucru se impune, căci această populație se află pe teritoriul său istoric, răpit prin mijloace frauduloase, cu părere de rău prin utilizarea dezinformării, inclusiv în cadrul negocierilor diplomatice.

Referințe:

1. Neagu Djuvara. Thocomerius – Negru Vodă. Un voievod de origine cumană la începuturile țărilor românești. - București: Ed. Humanitas, 2007, p.208.
2. Iorga N. Istoria românilor. - Chișinău: Ed. Universitas, 1992, p.385.
3. Arhiva MAE al României. Volumul 7, filele 188-191.
4. Duca I.G. Memorii. - București: Ed. Machiavelli, 1994, p.168.
5. Ibidem.
6. Ghibu Onisifor. În vâltoarea revoluției rusești: Însemnări din Basarabia anului 1917. - București: Ed. Fundației Culturale Române, 1993, p.39.
7. Arhiva MAE al României. Fond România. Volumul 7, filele 188-191.
8. Arhiva MAE al României. Fond România. Volumul 7, filele 347-348.
9. Arhiva MAE al României. Fond România. Volumul 7, filele 321-322.
10. Arhiva MAE al României. Fond România. Volumul 16, fila 6.
11. Literatura și arta, nr.6 (2322), 8 februarie 1990, p.7, Chișinău.

Lista actelor utilizate:

1. Declarația oficială a Sfatului Țării din Chișinău de Unire a Basarabiei cu România, 27 martie/9 aprilie 1918, Chișinău.
2. Hotărârea Congresului General al Bucovinei de unire cu România, Cernăuți 15/28 noiembrie 1918.
3. Tratatul de recunoaștere a unirii Basarabiei cu România, Paris, 1920.
4. Protocolul adițional secret al Tratatului de neagresiune sovieto-german, 23 august 1939.
5. Nota ultimativă sovietică din 26 iunie 1940.
6. Nota ultimativă adresată de Guvernul sovietic în noaptea de 27 iunie spre 28 iunie 1940.
7. Legea URSS cu privire la formarea RSSM unională, 2 august 1940.
8. Указ Президиума Верховного Совета СССР Об установлении границы между Украинской ССР и Молдавской ССР, Москва, Кремль, 4 ноября 1940.

Prezentat la 25.12.2008